

hetme kararlılığını göstermek için İslâm ordusu İstanbul'a girinceye kadar Dâbık'tan ayrılmayacağına yemin etti. Ayrıca Mesleme'ye fethi gerçekleştirmeden veya kendisinden yeni bir emir almadan geri dönmemesini tembih etti. Ancak Süleyman, başarısızlıkla sonuçlanan ve yerine geçen Ömer b. Abdülazîz tarafından kaldırılan İstanbul kuşatmasının devam ettiği günlerde Dâbık'ta vefat etti.

Öte yandan Irak valiliğine tayin edilen Yezîd b. Mühelleb, vergi toplamaya yüzünden halkın kızgınlığını üzerine çekmek için malî işlerle bir başkasının görevlendirilmesini istemişti. Halife tarafından bu işlerle görevlendirilen Sâlih b. Abdurrahman el-Kâtib, kendisinin yaptığı müsrifçe harcamaların hazine hesabından ödenmesine karşı çıkınca önceden valilik yaptığı Horasan'a gitmek için Horasan'ın da kendi idaresine verilmesini istedi. Maksudına ulaştıktan sonra Irak şehirlerine valilik için vekiller tayin edip Horasan'a gitti ve orada seferler düzenleyerek Cürcân ve Taberistan'ın fethini gerçekleştirdi (98/716-17).

Oğlu Eyyüb'u veliaht tayin eden Süleyman, Eyyüb kendisinden önce ölünce İstanbul'a gönderdiği ordunun kumandanı olan ikinci oğlu Dâvûd'u veliaht tayin etmeyi düşündüğü günlerde ağır bir hastalığa yakalandı. Bu sırada meseleyi danışmanı Recâ b. Hayve'ye açtı. Sonunda onun tavsiyesine uyarak oğulları ve kardeşleri bulunduğu halde halifeliği sırasında her konuda görüşüne başvurduğu en yakın danışmanı, amcazadesi ve aynı zamanda eniştesi olan Ömer b. Abdülazîz'i veliaht tayin etmeye karar verdi. Ondan sonra da kardeşi Yezîd'i ikinci veliaht olarak gösterdi. Bu konudaki vasiyetini yazdırıp ölümünün ardından Dâbık Mescidi'nde toplanacak hânedan mensuplarından vasiyetnâmede zikredilen şahsa biat sözü aldıktan sonra açıklaması şartıyla Recâ'ya teslim etti. Kısa süre sonra da vefat etti (10 veya 12 Safer 99 / 22 veya 24 Eylül 717). Öldüğü sırada otuz dokuz-kırk beş yaşları arasında olduğu rivayet edilmektedir. Halifeliği yaklaşık iki yıl sekiz ay sürmüştür.

Süleyman b. Abdülmelik, devlete büyük hizmeti geçen valileri ve kumandanları şahsî sebepler yüzünden cezalandırması ve bunu valilerinin eliyle yaparak kabile mücadelelerini arttırması sebebiyle eleştirilmektedir. Kısa süren dönemi devletin duraklama döneminin başlangıcı sayılmaktadır. Öte yandan onun zamanında dikkat çeken önemli bir gelişme din âlimle-

rinin halife üzerindeki nüfuzlarının artmasıdır. Abdülmelik döneminde Recâ b. Hayve ve Kabîsa b. Züeyb ile başlayan din âlimlerinin nüfuzu, yerine veliaht tayin ettiği Ömer b. Abdülazîz ve bu tayinde etkili olan Recâ b. Hayve ile yüksek bir noktaya ulaşmıştır.

Mağrur bir halife olduğu söylenen Süleyman nakışlı ve süslü elbiseler giymeyi severdi. Hatta nakışlı bir kefen içinde defnedilmeyi vasiyet ettiği, nakışlı elbise giymeyen görevlileri huzuruna kabul etmediği zikredilir. Kaynaklarda yeme içmeye düşkünlüğü ve darbimesel haline gelen oburluğu hakkında birçok rivayet nakledilmektedir. Remle şehrini kurdurması, şehre kanalla 12 km. uzaklıktaki Ebûfufur nehrinden su getirtmesi, çok sayıda kuyu açtırması, 96 (715) yılında Nil'e el-Mikyâs'ül-kebir'i yaptırması ve Dâbık'ta kaldığı sırada, nakışları ve süslemeleri bakımından Dimaşk Emeviyye Camii'ne benzetilen, inşaatı I. Velîd devrinde başlatılan Halep Ulucamii'ni tamamlattırması onun imar işlerine verdiği önemi göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 335, 337-339; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 298-299, 309-319; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), I, 360-361; a.mlf., *el-İmâme ve's-siyâse* (nşr. Ali Şîrî), Beyrut 1410/1990, II, 63-68, 97-131; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), bk. İndeks; a.mlf., *Ensâb* (Zekkâr), VIII, 99-121; Dîneverî, *el-Ah'bârü'l-ıvâl*, s. 329-330; Ya'kübî, *Târîh*, II, 288, 293-300; Agobios b. Kostantin el-Membicî, *el-Müntehab min Târîh'ül-Membicî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1406/1986, s. 83-84; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 414-416, 448-453, 498-499, 505-551; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zehab* (Meynard), V, 396-418; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 513-514, 546-547; V, 10-40; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 302, 420-427; VI, 295, 299; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXI, 337-356; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 111-113; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 188-208; Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1427/2006, II, 149-165; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 121-125; Abdüşşâfi M. Abdüllatif, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-aş-ri'l-Ümevî*, [baskı yeri yok] 1984, s. 161-168; Nebîh Âkıl, *Târîhu hülâfeti Benî Ümeyye*, Dimaşk 1984, s. 239-253; Yûsuf el-İş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1985, s. 252-258; G. R. Hawting, *The First Dynasty of Islam*, London-Sydney 1986, s. 72-76; Erol Ongunyurt, *Süleyman b. Abdülmelik ve Zamanı* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şinasi Altındağ, "Süleyman b. Abdülmelik", *İA*, XI, 170-172; R. Eisener, "Sulaymân b. 'Abd al-Malik", *EP*² (Fr.), IX, 855-856.

İSMAİL YİĞİT

SÜLEYMAN ATA

(bk. HAKİM ATA).

SÜLEYMAN BEY, Çapanoğlu (ö. 1813)

Bozok merkez olmak üzere
Orta Anadolu'da
nüfuz kuran
Çapanoğulları âyan ailesine
mensup mutasarrıf
(bk. ÇAPANOĞULLARI).

SÜLEYMAN BEY, Eşrefoğlu (ö. 701/1302)

Beşşehir ve Seydişehir yörelerinde
ortaya çıkan
Eşrefoğulları Beyliği'nin
kurucusu ve ilk beyi
(bk. EŞREFOĞULLARI).

SÜLEYMAN b. BİLÂL (سليمان بن بلال)

Ebû Muhammed Süleymân
b. Bilâl et-Teymî
(ö. 172/788)

Hadis hâfızı.

100 (718) yılı civarında doğdu. Berberî soyundan gelmiş olup Hz. Ebû Bekir'in torunlarından Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman'ın veya Kâsım b. Muhammed'in mevlâsı olduğu için Teymî ve Kureşî nisbeleriyle, ayrıca Ebû Eyyüb künyesiyle de anılmıştır. Hadis hâfızı Süleyman b. Bilâl, Ca'fer es-Sâdık, Basralı zâhid Habîb el-Acemî, Rebîâtürre'y, Humeyd et-Tavîl, Zeyd b. Eslem, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Abdullah b. Dînâr, Sâlih b. Keşân, Hişâm b. Urve, Mûsâ b. Ukbe gibi şahsiyetlerden hadis rivayet etti. Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den en çok onun rivayette bulunduğu belirtilmektedir. Kendisinden az sayıda hadis rivayet eden oğlu Eyyüb'dan başka Abdullah b. Mübârek, Ka'nebî, İbn Vehb, İsmâil b. Ebû Üveys, Saîd b. Ufeyr, Yahyâ b. Sâlih, ensab âlimi ve tarihçi İbn Zebâle gibi âlim ve muhaddisler rivayette bulundu. Abdurrahman b. Mehdi ondan daha çok hadis rivayet etmediği için pişmanlık duyduğunu söylemiştir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ve çok hadis rivayet ettiği kaydedilen Süleyman b. Bilâl imam, müftü, hâfız gibi unvanlarla anılmış; İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Ebû'l-Hasan el-İcîf, Ebû Hâtim er-Râzî gibi hadis münekkitleri onun sika olduğunu söylemiştir. Medine'de fetva verdiği, aynı zamanda şehrin arazi vergilerini (harac) topladığı ve Medine muhtesibi ol-

duğu kaydedilmektedir. Süleyman b. Bilâl tercih edilen görüşe göre 172'de (788) Medine'de vefat etti. Bu tarih 177 (793) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 420; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 4; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 103; Mizzi, *Tezhibü'l-Kemâl*, XI, 372-376; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 425-427; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 234; İbn Hacer, *Tezhibü'l-Tezhib*, IV, 175-176.

HASAN CİRİT

SÜLEYMAN b. CERİR

(سليمان بن جرير)

Süleymân b. Cerîr er-Rakkî ez-Zeydî
(ö. 187/803'ten sonra [?])

Zeydiyye'nin tâli fırkalarından
Süleymâniyye veya Cerîriyye'nin
kurucusu.

Rakkî nisbesi dikkate alınarak Fırat nehri'nin Belh suyu ile birleştiği yere 10 km. uzaklıkta bulunan Rakka'da doğduğu tahmin edilmektedir. Bağdat'ta Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin huzurunda yürütülen kelâm münazaralarına katıldığı, özellikle İmâmiyye kelâmcılarından Hişâm b. Hakem'le imâmet hakkında, Mu'tezile'den Dirâr b. Amr ve İbâziyye'den Abdullah b. Yezîd ile değişik kelâm konularında tartışmalar yaptığı bilinmektedir (*El²* [İng.], IX, 824). Bu bilgilere dayanarak onun Halife Hârûnürreşîd döneminde yaşadığı ve hayatının büyük bölümünü Bağdat'ta geçirdiği söylenebilir (*Mu'cemû'ü'l-Şî'a*, s. 9, 55-57). Hocaları, öğrencileri ve hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Süleyman b. Cerîr'in 187 (803) yılından sonra öldüğü tahmin edilmektedir.

Süleyman b. Cerîr'in günümüzde ulaşan herhangi bir eseri bilinmediği için görüşleri genellikle Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Şehfûr b. Tâhîr el-İsferâyînî, Ebû'l-Muîn en-Neseî ve Şehristânî gibi Sünnî müellifleriyle Ebû'l-Hüseyn el-Hayyât ve Kâdî Abdülcebbar gibi Mu'tezile âlimlerinin nakillerinden öğrenilmektedir. Bu nakillerde ona atfedilen görüşler şöylece özetlenebilir: Allah insanı bütün ihtiyarî fiilleri için geçerli olan bir

güçle (istitâat) donatmıştır. Allah âlimdir, ancak O'nun ilmi ne kendisidir ne de gayridir. Hayat, kudret, sem', basar gibi sıfatlar da böyledir (Eş'arî, s. 64, 68, 70, 71-72, 73). Allah'ın sıfatları vücûd, adem veya hudûs, kıdem gibi özelliklerle nitelenmiş değildir (Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 183). İbn Cerîr'in düşüncelerinde istikrarsızlık görülmektedir. Eş'arî'nin nakline göre Allah'ın sıfatları hakkındaki bazı görüşleri zamanla değişmiş, ayrıca istitâatin cismin bir parçası olduğunu ve onunla birlikte bulunduğunu iddia etmiştir (*Ma-kâlât*, s. 171, 306, 514, 522). Süleyman b. Cerîr'e göre imâmet halk arasında şûra ile gerçekleşir, hatta müslümanlardan hayırlı iki kişinin akdiyle de oluşabilir. Hz. Peygamber'den sonra imâmete en lâyık olan kişi Hz. Ali'dir; bununla birlikte daha az üstün olan birinin imam seçilmesi mümkündür. Bu sebeple Süleyman b. Cerîr, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in imâmetini kabul etmekte, fakat onları seçenlerin fıska varmayan bir hataya düştüğünü belirtmektedir. Ebû Bekir ile Ömer'i tekfir eden Cârüdiyye'yi ise küfre girmiş saymaktadır (Neseî, II, 896; Şehristânî, s. 162-163). Ayrıca ilk iki halifenin hilâfeti kabul etmekle hataya düşmediklerini, sadece Hz. Ali'ye biat etmemek suretiyle en uygun olanı terkettiklerini söylemektedir. Kendisinin Ehl-i sünnet tarafından tekfir edilmesine sebep olan Hz. Osman'ı tekfir edişini ise onun döneminde cereyan eden olaylara bağlamaktadır. Hz. Ali'nin hiçbir zaman dalâlete düşmediğini ve âdil bir tahtın onu sapıklıkla suçlamadığını belirten Süleyman b. Cerîr (Eş'arî, s. 68; İsferrâyînî, s. 17; Watt, s. 205-206) Âişe, Zübeyr ve Talha'nın Ali'ye karşı çıkmaları sebebiyle küfre girdiklerini iddia etmekte, Râfîzîler'in de bedâ' ve takıyye inançları yüzünden hak yoldan saptıklarını söylemektedir (Şehristânî, s. 163).

Mu'tezile kelâmının zaman içinde gelişip Şîa tarafından benimsenmesi Süleyman b. Cerîr ekolünün devam etmesine engel olmuştur. Nitekim Rakka'nın güneydoğusunda bulunan Ânat'ta kendisine tâbi bir topluluğun Ca'fer b. Mübeşşir vasiyetiyle Mu'tezile'ye geçtiği belirtilmektedir (Hayyât, s. 89). Eş'arî, Süleyman b. Cerîr'in istitâate ilgili görüşünü onun bir kitabından naklettiğini belirtmektedir (*Ma-kâlât*, s. 73). Yine Eş'arî'nin, Süleyman b. Cerîr'i İbn Küllâb ile bir arada zikretmesine dayanılarak aralarında bazı fikrî paralelliklerin bulunduğu da kabul edilir (Watt, s. 357).

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntisâr* (nşr. H. S. Nyberg), Kahire 1344/1925, s. 89, 201, 236; Nevbahî, *Fıraku'ş-Şî'a*, s. 9, 55-57; Eş'arî, *Ma-kâlât* (Ritter), s. 64, 68, 70, 71-72, 73, 171, 306, 514, 522, 559-560, 582, 586; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, VI/2, s. 5; VIII, 334; a.mlf., *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, Kahire 1408/1988, s. 183; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Farq beyne'l-fırak*, Beyrut 1977, s. 23-24; İsferrâyînî, *et-Tebsîr* (Kevserî), s. 17; Neseî, *Tebsiratü'l-edille* (Salamé), II, 896; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (nşr. Abdüllatîf Muhammed el-Abd), Kahire 1977, s. 162-164; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân* (nşr. M. Abdurrahman el-Mar'aşî), Beyrut 1416/1996, III, 361; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fıglalı), Ankara 1981, s. 204, 205-206, 207, 326, 357; Şerîf Yahyâ el-Ermin, *Mu'cemû'ü'l-fıraki'l-İslâmiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 81-82, 135-136; M. Takî et-Tüsterî, *Kâmûsü'r-ricâl*, Kum 1414, V, 244-245; Ca'fer es-Sübhânî, *Buhûş fi'l-milel ve'n-nihal*, Kum 1416, VII, 454; *Mu'cemû'ü'l-mütakellimîn*, Kum 1424/1382, I, 308-309; W. Madelung, "Sulaymân b. Djarîr al-Rakkî", *El²* (İng.), IX, 824; M. Hüseyin Rûhânî, "Cerîriyye", *DMT*, V, 348.

MUHAMMED ARUÇI

SÜLEYMAN ÇELEBİ, Dede

(ö. 825/1422)

Türkçe kaleme alınmış
mevlidlerin ilki ve en meşhuru olan
Vesiletü'n-necât'm müellifi
(bk. MEVLİD).

SÜLEYMAN ÇELEBİ, Emîr

(ö. 813/1411)

Fetret dönemi Osmanlı şehzadesi.

Yıldırım Bayezid'in Ertuğrul Çelebi'den sonra doğan ikinci oğludur. Bazı Batı kaynaklarında Fetret dönemindeki hükümdarlığı sebebiyle Osmanlı padişahları arasında sayılarak I. Süleyman diye anılır. Hayatının ilk yılları hakkında fazla bilgi yoktur. Tarihî kayıtlar ondan ilk defa, Yıldırım Bayezid'in 1389-1390 kışında gerçekleştiren Batı Anadolu seferinden sonra Balat ve Ayasuluk limanlarını kontrol eden Aydın ilinin idarecisi diye bahseder. Nicolae Iorga, Süleyman'ın bu göreve tayin edilmeden önce Kuzey Rumeli'nin beyi olduğunu belirtir. Bu muhtemelen 1387-1388 kışında 1389 ilkbaharına kadar Çandarlı Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunun Bulgaristan'ın kuzeydoğusunun fetihini tamamlaması hadisesiyle bağlantılıdır. Süleyman Çelebi'nin 1393'te Bulgar Çarlığı'nın merkezi Tırnova'yı fethetmesinden (Jorga, s. 253) Osmanlı kaynaklarında söz edilmez. Bazı kroniklerde ona 794'te (1392) Sivas'ın, ertesi yıl Kastamonu yöre-